

Каму можна насіць штаны, хто такія коні лёсу і што такое шмакаўка?

Карэспандэнт «Звязды» адзіны з прадстаўнікоў рэспубліканскіх СМІ браў удзел у прэс-туры ў Латгальскім рэгіёне Латвіі. Нагадаю, Латгалія (адна з чатырох гісторыка-культурных абласцей краіны) калісьці была ў складзе Беларускай, а потым Віцебскай губерняў. Латвія сёлета старшыняе ў Еўрапейскім саюзе. Таму ўдвая цікава было пабываць там. Хто такія латгаліцы? Навошта ім консульства ва ўласнай краіне? Як яны захавалі свае мову і культуру? Што абавязкова трэба паглядзець у іх краі? Адказы на гэтыя і іншыя пытанні ў рэпартажы.

ДЗЕ ВЫСТАВЫ... ПАХНУЦЬ?

Спачатку нас чакаў горад Рэзекне. Для будынка Латгальскага культурна-гістарычнага музея даволі незвычайны помнік: дзядзька, а побач лаўка з партфелем. Музейныя работнікі растлумачылі, што такім чынам увекавечылі памяць Антона Кукойса. Ён быў паэтам, драматургам, рэжысёрам, акцёрам і грамадскім дзеячам. Лічыцца, калі пацёрці той партфель, абавязкова пашанцуе. Музей у самым цэнтры горада абавязкова раю наведваць.

— Яму ўжо больш за 55 гадоў. Нядаўна правялі рэканструкцыю музея. Да гэтага ён размяшчаўся ў гістарычным будынку, выставачная зала — асобна. Цяпер — сучасны музейны комплекс, — расказвае **Настасся СТРАУТА, дырэктар Латгальскага культурна-гістарычнага музея.**

Як і ў Полацку, дзякуючы праекту «Музейныя вароты» ў музеі зроблена нямаля. У прыватнасці, з'явілася абсталяванне для паказу экспазіцыі: калекцый тэкстылю, посуду, археалагічных знаходак. У музеі больш за 3 тысячы экзэмпляраў керамічных вырабаў. Менавіта ганчары праславілі Латгалію на ўвесь свет.

У музеі 17 праграм для школьнікаў. Дарэчы, для іх уваходны квіток каштуе ўсяго 50 еўрацэнтаў. Для дарослых на ўсе выставы — 1,5 еўра.

Уразіла выстава цацак-чорцікаў. Каб пераступіць парог залы, пажадана зрабіць грашовую «ахвяру»: кінуць манету.

У Латгальскім культурна-гістарычным музеі.

Штогод сярод камерцыйных выстаў (і ў нас так робяць, каб музей мог больш зарабіць. — **Аўт.**) самая папулярная — выстава руж. У першай палове чэрвеня адначасова можна ўбачыць каля 300 сартоў гэтых кветак! І спецыялісты кансультуюць наведвальнікаў па ружавай тэме: якую і каму лепш падарыць, як лепш высадзіць.

«ВІЦЕБСКІЯ ЛАТЫШЫ»

Што цікава, у Рэзекне, дзе жыўць каля 32 тысяч чалавек, рускіх каля 37%, латышоў (латгаліцаў) — 59%, беларусаў больш за 1%. Здзівіла, што ў першай палове дня мінакоў на вуліцы вельмі мала. Тутэйшыя казалі, што ўсе працуюць. Не ўтойвалі, што многія, асабліва моладзь, пакінулі горад у пошуках лепшага жыцця ў больш багатых краінах Еўрапейскага саюза.

Новы год нельга сустракаць з грашыма. Апошнія, якія не патрацілі, клалі ў гліняны збан і закопвалі. Той, хто не зрабіў гэтага, або купіў нешта «непатрэбнае» ў старым годзе, караўся.

Падчас пешаходнай экскурсіі па Рэзекне абаяльная экскурсавод расказала, што горад называюць «сэрцам Латгаліі», пабудаваным на сямі пагорках. Да XIII стагоддзя на месцы Замкавай гары знаходзілася паселішча латгалаў. У 1777 годзе гарадок увайшоў у склад Полацкай губерні. А з 1802 года стаў адным з

павятовых цэнтраў Віцебскай губерні. Дарэчы, калісьці з-за гэтага з'явіўся тэрмін «віцебскія латышы»... Праўда, пераважна жылі ў Рэзекне яўрэі. Толькі ў 1920 годзе па выніках Рыжскага мірнага дагавора Латгалія ўвайшла ў склад новай дзяржавы — Латвіі.

У наш час латгаліцы як этнічная група захавалі свае культуру і мову. Дзяржава падтрымлівае выданне кніг на латгаліскай мове, навуковую працу, правядзенне культурных мерапрыемстваў. Здзівіла тое, што ў Рэзекне ёсць Латгальскае пасольства — цудоўны культурны цэнтр — у знак павагі да латгаліцаў з боку ўлады... А сучасны комплекс GORS — гэта залы для дэманстрацыі фільмаў, правядзення канцэртаў, выстаў. Тут жа і рэстаран, і нават ЗАГС.

Паказалі і праваслаўны храм, пабудаваны ў 1846 годзе. Злева ад яго — мураваная капліца святога Аляксандра Неўскага, справа — пабудаваная ў 1909 годзе шкляная капліца — «маўзалеі». Там пахаваны мецэнаты царквы: рускі генерал і яго жонка.

Уразіў і помнік на цэнтральнай плошчы, які 3 разы ўзводзілі і 2 разы зносілі. А ўсё з-за палітычных перамен. Першы раз паставілі ў 1930 годзе. Каля ног багіні Мары ляжыць воін, які разрывае ланцугі. На помніку напісана «За адзіную Латвію».

Наконт «праблем» рускамоўных: ёсць курсы для ахвотнікаў вывучыць латышскую. Вядома, што добрае веданне мовы дазволіць атрымаць грамадзянства і, напрыклад, паступіць на дзяржаўную службу. Неграмадзянін Латвіі сказаў, што ніхто яго не крыўдзіць. Больш за тое, у адрозненне ад грамадзян, ён можа ехаць без візы ў Расію, Беларусь. А таксама і ў любую краіну ЕС.

■ На свае вочы

«МУЗЕЙНЫЯ ВАРОТЫ» Ў ЛАТГАЛІЮ

ПРА ЭКЗАМЕН... НА МУЖЧЫНУ

У найстарэйшым горадзе Латвіі Лудзе абавязкова наведайце краязнаўчы музей.

— Нашаму гораду ўжо больш за 840 гадоў. Беражліва захоўваем гістарычную спадчыну. Са старажытных часоў у нашым краі жылі прадстаўнікі розных нацыянальнасцяў. І ўсе яны ўнеслі свой уклад у культуру, горадабудаўніцтва. Іх самабытнасць, традыцыі ў выніку і зрабілі Лудзу і наваколлі непаўторнымі ў Латвіі. Такого больш нідзе ў нашай краіне вы не ўбачыце, — распавядае **Рыта КУЧАНЭ, кіраўнік аддзела камунікацый і грамадскіх стасункаў Лудзенскага краязнаўчага музея.**

— Музею 97 гадоў. Латвіі не было, а музей быў, — жартуюць яе калегі.

Мы ўбачылі экспазіцыю, якая знаходзіцца ў сядзібе Якава Кульнева, героя вайны 1812 года. А самымі вялікімі экспанатамі з'яўляюцца хаты, якія ў розныя гады перавезлі сюды з розных месцаў. Сярод іншых — жыллё XIX стагоддзя. На 1,5 га зямлі можна ўбачыць хаты, пабудаваныя ў розных стылях. У адной жыў ганчар, а ў гэтай — паэт, а тут — халасцяк... Турысты ахвотна фатаграфуюцца побач з машынай, якая выкарыстоўвалася і ў якасці трактара, і механізаванай пілы. «Цуд тэхнікі» зрабілі ў 1930-я гады ў Германіі. Ездзіў з хуткасцю максімум 4 кіламетры за гадзіну...

Кошт квітка для дарослых — 2 еўра, школьнікаў і студэнтаў — 1 еўра, пенсіянераў — 1,5.

У Лудзенскім цэнтры рамеснікаў у якасці экскурсавода латгаліцаў, які прадставіўся кіраўніком рамеснікаў. Ён з гонарам раскажа пра традыцыі свайго народа.

— Латгаліцы мелі права прадаваць толькі тое, што самі зрабілі. Новы год нельга сустракаць з грашыма. Апошнія, якія не патрацілі, клалі ў гліняны збан і закопвалі. Той, хто не зрабіў гэтага, або купіў нешта «непатрэбнае» ў старым годзе, караўся. Сачылі за тым, каб не парушалі закон, «воіны грому». Іх гэтаму вучылі з 5 гадоў. Выхоўвалі воінаў па-за сям'ёй. Калі яны даведваліся, што нехта грошы не закапаў, ноччу прыязджалі да яго. Калі гаспадар прызнаваўся ў злачынстве, яго выганялі з роднага краю назаўсёды. А калі казаў, што нічога не парушыў, яго лёс вырашаў конь, — здзіўляў латгаліцаў.

«Абвінавачанага» вывозілі ў бярэзавы гай. Там усталёўвалі рытуальнае бярвяно. Калі конь левым капытом пераступаў бярвяно, значыць, чалавек вінаваты. І яму адсякалі галаву. Калі правым, даравалі жыццё...

— Разумнейшыя старэйшыны дазвалялі раскопваць грошы, толькі калі вайна пачыналася — для ўзбраення мужчын. Дарэчы, каб насіць штаны, трэба было атрымаць на гэта права ў выніку выпрабаванняў. 12-гадовы хлопчык павінен быў зрабіць дзве драўляныя лыжкі, міску, вярочку даўжынёй 3 метры — настолькі трывалую, каб яе конь не парваў... А яшчэ неабходна было з вярвак абутаць вырабіць, умець касіць. Ды і цвікі выкаваць. Так, многія не здавалі «экзамены». «Выдатнікам» у падарунак ва ўрачыстай абстаноўцы ўручалі скураны пояс. І ён атрымліваў права насіць штаны... А да 12 гадоў хлопчы-

кі і дзяўчаткі хадзілі ў доўгіх кашулях. Дзяўчаткі павінны былі ўмець прасці, вязаць і гэтак далей, — працягвае незвычайны экскурсавод.

У цэнтры працуе і ганчар, які літаральна за некалькі хвілін робіць розныя гліняныя вырабы.

Падчас прэзентацыі традыцыйных латгаліскаў страў (а кулінарыя — гэта адзін з «брэндаў» Латгаліі), пачаставалі шмакаўкай. Гэта традыцыйная самагонка. Галава ад яе «чыстая», а вось ногі становяцца, як камень... На пытанне, колькі ж там градусаў, латгаліцы казалі, што яны не замяралі. Між іншым, у адным з латгаліскаў музеяў гэты напой — галоўны «экспанат».

Вельмі ўразлівы разваліны замка. Ён упершыню згадваецца аж у XV стагоддзі. Згодна з адной з легендаў, дзве з трох дачок феадала, які жыў у замку, заснавалі Рэзекне і Лудзу... Смех смехам, але пасля

Ганчар з цэнтра рамеснікаў у Лудзе.

Рэзекне называюць «сэрцам Латгаліі», пабудаваным на сямі пагорках. Да XIII стагоддзя на месцы Замкавай гары знаходзілася паселішча латгалаў. У 1777 годзе гарадок увайшоў у склад Полацкай губерні. А з 1802 года стаў адным з павятовых цэнтраў Віцебскай губерні. Дарэчы, таму ў свой час з'явіўся тэрмін «віцебскія латышы»...

шмакаўкі на нейкі час адчуў сябе, як Шурык з камедыі, які хваліваўся, што ён разбурыў храм. А калі сур'ёзна, насамрэч трэба пабываць у Латгаліі. Яна, аказваецца, настолькі нам блізкая, што латгаліцаў смела можна назваць брацкім народам. У іх, як у беларусаў, душа нарочыст. Яны вельмі гонарацца сваёй гісторыяй, тым, што карыстаюцца роднай мовай. Заўважыў, што гасцінныя латгаліцы з асаблівай радасцю прымаюць беларусаў. Праект «Музейныя вароты» дазволіць нам стаць бліжэй.

Аляксандр ПУКШАНСКІ.
Латгаліскае рэгіён Латвіі —
Полацк — Віцебск
pukshanski@vziazda.by

Лудзенскі краязнаўчы музей.